

STATE A DISKUSIE

SOCIÁLNY A TEORETICKO-METODOLOGICKÝ ZÁKLAD MARXISTICKO-LENINSKEJ TEÓRIE VEDECKOTECHNICKEJ REVOLÚCIE

(Možnosť humanizácie vedeckotechnickej revolúcie a jej vzťah k socialistickej sociálnej revolúcii)

RUDOLF ŠIMA

I. Protikladnosť buržoázných koncepcií vedeckotechnickej revolúcie a marxisticko-leninskej koncepcie vedeckotechnickej revolúcie

Marxisticko-leninská teória vedeckotechnickej revolúcie je protikladná buržoáznym koncepciám. Prekonáva ich sociálnoideologický buržoázný základ a metafyzické teoreticko-metodologické hľadisko. Vedeckotechnickú revolúciu skúma na pozadí a v rámci celého dynamického spoločenského organizmu, prihliadajúc na všetky jeho relatívne samostatné zložky, ktoré determinujú obsah, charakter, možnosti, spoločensko-ludské dôsledky i dejinné zameranie a perspektívu vedeckotechnickej revolúcie. Vychádza z predpokladu, že vedeckotechnickú revolúciu nemožno vyčleniť zo spoločenského systému, v lone ktorého vznikla, prebieha a plní konkrétnu funkciu, ani vytrhnúť zo spoločenskoekonomického štruktúry vzťahov, ktoré v rozhodujúcej miere, okrem stimulovania vedy a techniky, formujú človeka ako hlavného formovateľa a tvorcu vedy a techniky. Pri vysvetľovaní vedeckotechnickej revolúcie vychádza marxisticko-leninská teória nielen z jej relatívnej samostatnosti, vnútornej zákonitosti a immanentnej logiky, ale aj, či predovšetkým z jej dialektickej začlenenosti, špecifického miesta, významu a funkcie v procese vývinu celej konkrétnej historickej spoločensko-ekonomickej formácie. Tým, že na túto problematiku uplatňuje pohľad zo stanoviska socialistickej spoločensko-ekonomickej formácie a triedneho záujmu robotníckej triedy, získala schopnosť vytvoriť dialektický koncepcno-systémový obraz o vedeckotechnickej revolúcii a pracovať na zá-

klade známej Marxovej metodologickej poučky, že anatómia človeka je kľúčom k anatómii opice. Preto je marxisticko-leninská teória schopná podať vecnú a konštruktívnu kritickú analýzu vedeckotechnickej revolúcie, určiť správnu diagnózu a účinnú terapiu jej nedostatkov a projektovať jej pozitívne dejinné usmernenie.

Marxisticko-leninská teória vysvetľuje vedeckotechnickú revolúciu v dialektickej jednote a na pozadí celej spoločensko-ekonomickej formácie, v celkovom spoločensko-triednom komplexe vzťahov a javov, v ktorom prebieha ustavičná dialektická interakcia jednotlivých systémových zložiek, stránok, príčin a následkov za určujúcej úlohy výrobných vzťahov, ktoré v rozhodujúcej miere sprostredkujú aj vedeckotechnickú revolúciu. Vedeckotechnická revolúcia ako bytostná podsystémová zložka celého spoločenskohistorického procesu je vždy sprostredkovaná ešte fundamentálnejšími podsystémami, ako je ona sama, ktoré, prirodzene, aj sama sprostredkáva. Len v tomto systéme vzájomnej sprostredkovanosti nachádza príčiny svojho vzniku, hybné sily vývinu i vlastný spoločenskoľudský obsah, zmysel a funkciu. Bez analýzy a vytvorenia adekvátnych prostriedkov nemožno ani v oblasti vedeckotechnickej revolúcie dosiahnuť želané a vytýčené ciele. Humanizovať vedeckotechnickú revolúciu, dosahovať na ceste jej rozvoja humánne ciele nie je možné bez humánnych prostriedkov. Humánna podstata a funkcia vedeckotechnickej revolúcie je vždy sprostredkovaná humánnosťou celej spoločensko-ekonomickej formácie a najmä tých jej fundamentálnych zložiek, ktorými je v rozhodujúcej miere sprostredkovaná vedeckotechnická revolúcia akok jedna systémová zložka. K nim patria predovšetkým vlastnícke a na nich budované politické vzťahy. Rýchlejšim spôsobom, priamo a hneď nemožno dosiahnuť cieľ, t. j. humanizáciu vedeckotechnickej revolúcie.

Bez teoreticko-metodologického použitia kategórie sprostredkovanosti nie je možné vedeckotechnickú revolúciu pochopiť a nájsť reálne možnosti i prostriedky jej humanizácie. Túto sprostredkovanosť by si mali uvedomiť všetci tí „humanisti“, ktorí túžia „humanizovať“ vedeckotechnickú revolúciu priamo, bez humanizácie sociálnospoločenského systému, v rámci ktorého vedeckotechnická revolúcia pôsobí. Práve ignorovanie tejto skutočnosti a vytrhnutie vedeckotechnickej revolúcie zo systému vzájomnej sprostredkovanosti v rámci konkrétneho spoločenskohistorického organizmu a jej postavenie ako determinanta prot tomuto organizmu je spoločným menovateľom buržoázných koncepcií vedeckotechnickej revolúcie i epigónskych názorov pravicových oportunistov a revizionistov. Len na tomto základe možno skúmať vedeckotechnickú revolúciu ako „sólo-katégoriu“, nezávisle od spoločenskohistorického procesu, od charakteru sociálneho a politického systému, od kultúry, morálky, hodnotového systému a pod., a naopak, všetko toto skúmať v jednostrannej závislosti od vedeckotechnickej revolúcie. Keď buržoázni interpreti vymanili vedeckotechnickú revolúciu z vplyvu jej podstatných determinantov, môžu na ňu uplatňovať „immanentný pohľad iba cez rôzne technicko-rationálne parametre a kvantitatívne ukazovatele. Môžu vedu a techniku chápať ako niečo samo pre seba, čo má v sebe a pre seba najhlbšiu príčinu, najvyššiu hodnotu a cieľ. Potom nie plánovitá a cielavedomá

revolučná činnosť človeka, ale potreby a záujmy vedeckotechnickej revolúcie, jej imanentná logika a automatizmus produkujú budúcu spoločenskú situáciu. Pri tomto pohľade sa skutočne stráca podstata problému i kvalitatívny rozdiel medzi vedecko-technickou revolúciou v podmienkach socializmu a kapitalizmu. Mizne jej ideologicko-politický rozmer a súvislosť so sociálnou revolúciou.

Marxisticko-leninský pohľad a prístup k vedeckotechnickej revolúcii cieľavedome využíva teoreticko-metodologickú hodnotu kategórie sprostredkovanosti, ktorá má v systéme marxizmu-leninizmu veľmi významné postavenie. Preto sa pri skúmaní vedeckotechnickej revolúcie neorientuje len na ňu samu, nezostáva len v jej hraniciach, ani ju neredukuje na problémy rozvoja výrobných síl, vedy a techniky. Z jej hľadiska poznať vedecko-technickú revolúciu znamená poznať nielen to, čo sa deje v nej samej, ale predovšetkým to, čo sa deje, alebo aj nedeje, ale mohlo a malo sa diať mimo nej, najmä v oblasti výrobnovlasníckych a spoločensko-politických vzťahov i v celej oblasti boja človeka s prírodnými a spoločenskými silami. Takýto prístup k vedeckotechnickej revolúcii umožnil marxisticko-leninskej teórii odhaliť to, čo buržoázne koncepcie všemožne zahalovali. Po prvé, že vedecko-technická revolúcia sa ani v kapitalizme nerozvíja ako samostatný fenomén, izolovane od existujúceho sociálno-ekonomického systému, ale len v jeho rámci a v jeho záujme. Aj keď sama silne poznačuje kapitalizmus a vnáša veľa nových prvkov a momentov do jeho systému, predsa len nemení jeho podstatu a sama zostáva ako jeho systémová zložka v jeho zajatí. Po druhé, že podstatou a hybnou silou dnešnej všelijako modernizovanej a vylepšovanej buržoáznej spoločnosti nie je vedecko-technická revolúcia, ale vlastný antihumánny vykorisťovateľský charakter, založený na vláde záujmu kapitálu, na procese jeho sebahodnotovania, ako to so všetkou vedeckou precíznosťou odhalil už Marx. Preto podstata jeho teórie kapitalizmu platí aj na súčasnú podstatu kapitalizmu.

Komplexná hĺbková analýza dnešnej buržoáznej spoločnosti odhaľuje za ideologickou oponou mýtov a ilúzií jej skutočnú tvár. Závery moskovskej porady komunistických a robotníckych strán r. 1969 znovu potvrdili zostrovanie existujúcich a rast nových protirečení súčasnej kapitalistickej spoločnosti i jej antihumánnu podstatu. Túto skutočnosť potvrdzujú aj mnohí buržoázni a maloburžoázni myslitelia z kapitalistických krajín.

Antihumánný záujem kapitálu, konkurenčného boja i zisku a s nimi spätý záujem buržoázie sú aj dnes hlavnými a rozhodujúcimi determinantami pri určovaní charakteru a rozvoja vedeckotechnickej revolúcie v podmienkach kapitalizmu. Kritérium maximálneho zisku a záujmy konkurencie dominujú nad záujmami spoločensko-lidskej racionalnosti a humánnosti. Nedovoľujú všestranný a plný rozvoj vedeckotechnickej revolúcie v záujme harmonického rozvoja celej spoločnosti a každého jednotlivca, spôsobujú, že vedecko-technická revolúcia je v službách takého spoločenskohistorického pokroku, ktorý sa aj dnes deje za cenu potlačania a obmedzovania vlôh a schopností vykrisťovanej väčšiny spoločnosti. Na druhej strane, určujú aj samu mieru racionalizácie a technizácie vedecko-technickej revolúcie, ako aj hranice iniciatívy pre jej celkový rozvoj a orientáciu. V nich sú príčiny toho, že vedecko-technická revolúcia, napriek